

ВІДГУК
на дисертацію Шевченко Олени Станіславівни
«Концепція солідаризму: історія, теорія та практика
впровадження в Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Трансформація українського суспільства, що розпочалася більше ніж чверть століття тому і продовжується до сьогодні, зумовила оновлення структури суспільних відносин. Реформування зазнали всі ключові інститути українського соціуму, починаючи від сім'ї і закінчуючи державним ладом. Найголовніше, що структурні та інституційні зміни не проходять безслідно і для того, що робить можливим власне суспільство – для процесів суспільного відтворення, яке включає системи консолідаційних принципів і механізмів. За цих обставин об'єктивно існує потреба комплексного осмислення стану розвитку інститутів державної влади і громадянського суспільства в Україні з метою формулювання концептуальних засад їх подальшого розвитку.

Соціальна солідарність виконує життєво важливу функцію – відтворення соціальної системи на будь-якому її ієрархічному рівні – від груп первинних соціальних практик до соціуму в цілому. Стан або рівень соціальної солідарності в суспільстві визначає ступінь гармонійності його функціонування, і в цілому – життєві перспективи. Редукція солідарності несе в собі загрозу соціальної дезінтеграції. В силу цього, при нормальному функціонуванні соціуму солідарність, як правило, є об'єктом посиленої уваги як зі сторони правлячої в суспільстві еліти, – в чийх діях майже нероздільно присутні цілі відновлення суспільства і збереження своєї влади, – так і зі сторони інших соціальних інститутів, чия діяльність безпосередньо обумовлена рівнем їх консолідації та кооперації. З огляду на це, потребує поліпшення такий стан суспільства, при якому органи публічної влади не проявляють достатньої уваги до ступеня консолідації соціального цілого, отже – і до процесу суспільного відтворення.

ВДСД НАВС		
Вх. №	1444	
" 16 "	05	20 19 р.
кількість аркушів:		
осн. док.	10	додаток —

Рефлексія стосовно рівня соціальної солідарності, основних її характеристик, сфер реалізації та перспектив є наразі вкрай необхідною для українського суспільства. Адже гостро відчуються проблеми формування загальної соціокультурної реальності і формулювання правил суспільного співжиття, які були б прийнятими для переважної більшості українських громадян. Не вселяє оптимізму перспектива гармонізації взаємовідносин влади і суспільства. В цій ситуації і академічна наука, і сфери публічної політики та суспільного життя повинні, на наше переконання, стати майданчиком критичного і творчого дискурсу щодо соціальної солідарності, як найважливішої складової соціальних відносин.

У зв'язку з цим, зростає роль теоретико-правових досліджень, спрямованих на всебічне й глибоке дослідження проблематики впровадження концепції солідаризму в Україні, визначення її сутності та змістовного наповнення. Все це свідчить про актуальність обраного для дослідження наукового напрямку.

Крім того, дисертаційне дослідження виконано відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 р., затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 рр., затвердженої 3 березня 2016 р. на загальних зборах Національної академії правових наук України, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28/1), планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2016-2019 рр. Дисертація відповідає напрямам дослідницької діяльності кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ. Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 23 від 22 грудня 2015 р.) та включена до Переліку тем дисертаційних

досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. № 46, 2015 р.).

Метою дисертаційного дослідження є пізнання сутності теоретичних положень концепції солідаризму в сучасних умовах та з'ясування можливості практичної реалізації концепції солідаризму в процесі реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні.

Наукова новизна дисертаційної роботи розкривається у подальшій розробці теоретичних, методологічних та прикладних засад розвитку концепції солідаризму. Дисертація є першим сучасним науковим дослідженням, в якому комплексно викладено державно-правові аспекти концепції солідаризму.

Зокрема, Шевченко О.С. визначені об'єкт та предмет дослідження, а саме: об'єктом дослідження визначено суспільні відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією концепції солідаризму, а предметом – концепція солідаризму, історія, теорія та практика впровадження її в Україні.

Зміст дисертації, опубліковані наукові праці, зроблені в них висновки і рекомендації свідчать про те, що Шевченко О.С. успішно виконала поставлені в роботі задачі, виявила високий рівень наукової і практичної роботи.

Зокрема, встановлено ступінь наукової розробки проблеми та окреслено джерельну базу дослідження, запропоновано власну періодизацію; визначено методологію дослідження концепції солідаризму; сформульовано поняттєво-категоріальний апарат концепції солідаризму; охарактеризовано соціальну та ідеологічну основи формування концепції солідаризму; розкрито сутність концепції солідаризму на основі аналізу поглядів європейських мислителів та представників національної політико-правової думки; визначено закономірності становлення, функціонування та розвитку держави і права в концепції солідаризму, з огляду на аналіз теоретичних положень концепції солідаризму; з'ясовано роль культури у формуванні та розвитку концепції солідаризму; висвітлено теоретичну модель

реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні в аспекті концепції солідаризму; проаналізовано Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 р. № 2862-VI та на цій основі запропоновано напрями його удосконалення; розроблено та запропоновано пропозиції щодо визначення ролі концепції солідаризму у реалізації стратегічного курсу України на європейську інтеграцію.

Методологію дослідження становлять філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи, що забезпечили ефективність вирішення пізнавальних завдань. Особливої уваги заслуговує використання автором діяльнісного підходу, за допомогою якого вдалося дослідити концепцію солідаризму як складного динамічного явища, а також визначити її вплив на інші явища правової дійсності (С. 58-59). На позитивну оцінку заслуговує методологія дослідження концепції солідаризму через використання автором сукупності підходів (аксіологічний, системний, синергетичний та діяльнісний), методів (діалектичний, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, ідеалізації, історичний, порівняльний, герменевтичний, компаративний, правового моделювання, соціологічний) і принципів (об'єктивність, всебічність й повнота, правовий поліцентризм) (С. 54, 60, 66).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним теоретико-правовим дослідженням у юридичній науці, у межах якого висвітлено державно-правові аспекти концепції солідаризму. До найбільш важливих здобутків дисертантки, які відбивають наукову новизну дисертаційного дослідження, слід віднести такі.

Заслуговує на увагу проведена періодизація дослідження концепції солідаризму в Україні, внаслідок якої виокремлено три етапи її вивчення в Україні (дореволюційний, післяреволюційний і сучасний) (С. 34), аналіз стану наукових розробок концепції солідаризму у Франції, Німеччині, США (С. 25-34).

Автором розроблено дефініцію категорії «солідаризм», яка сформульована у такий спосіб: це державно-правова концепція, що

ґрунтується на ідеї об'єднання колективних суб'єктів права (різних за чисельністю соціальних груп), взаємодія яких відбувається в умовах функціонування громадянського суспільства і правової держави на засадах рівноправності, свободи, справедливості та християнської любові (С. 81).

Належну увагу Шевченко О.С. приділила розкриттю сутності концепції солідаризму, ґрунтуючись на ідеях моралі, альтруїзму, згуртованості, кооперації, асоціації, взаємності, милосердя, взаємодопомоги тощо (підрозділ 2.1).

Дослідниці вдалось встановити, що згідно з концепцією солідаризму права і обов'язки індивідів виникають по відношенню один до одного, причому не тільки до сучасників, а й до предків, і до нащадків. Держава – це інструмент реалізації прав і свобод індивідів; право виникає задовго до появи держави на основі моралі, що є відображенням суспільної солідарності (С. 122, 123).

На думку дисертантки, людина покликана об'єднувати світ духовно, зберігаючи унікальну своєрідність кожного елемента світобудови. Внесення солідарних початків у соціальне життя, розвиток енергії солідарності є втіленням в життя соборного принципу «єдності у множині» (С. 133).

Результативною виявилася спроба автора сформулювати пропозицію удосконалення Закону України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI шляхом розробки проекту Закону України «Про соціальне партнерство». В даному законопроекті автор пропонує висвітлити питання створення Інституту проблем солідаризму (Центру вивчення проблем солідаризму) – незалежної неприбуткової наукової установи, яка засновується в містах для вивчення практичного солідаризму, його соціологічного дослідження; активно займається реалізацією значимих соціальних законів і нормативно-правових актів (С. 176).

У дисертації також удосконалено теоретичну модель інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні відповідно до ідеологічної складової солідаризму, які базуються на традиціях європейської

цивілізації. Ці принципи також закріплені в основі стратегії розвитку країн-членів ЄС (С. 156).

У роботі дисертанткою удосконалено систему теоретичних знань щодо обґрунтування необхідності впровадження в Україні концепції солідаризму, закріплення її основних ідеологічних принципів при створенні законів в умовах реалізації стратегічного курсу України на європейську інтеграцію (С. 189).

Подальшого розвитку дістав аналіз праць античних філософів, мислителів епохи відродження, епохи Просвітництва, якобінців, представників теорії утопічного соціалізму, ідеологів буржуазії на межі XIX – XX ст., представників німецької моделі «Третього шляху», американських діячів, українських політичних і громадських діячів, що відображають соціальні та ідеологічні передумови формування концепції солідаризму у контексті державотворення (підрозділ 2.1).

Також подальшого розвитку дістали ідеї про гіпотетичну можливість розвитку суспільних і державних інститутів на основі концепції солідаризму, враховуючи той факт, що жодна політична ідеологія не може вважатися обов'язковою (розділ 3).

Однак, необхідно зазначити, що дане дисертаційне дослідження, як і будь-який науковий пошук, поряд з позитивними висновками та пропозиціями не позбавлене певних недоліків, що потребують уточнення та врахування під час захисту та подальших наукових досліджень. Зокрема:

1. Заслугує на позитивну оцінку проведена автором систематизація зарубіжного досвіду реалізації концепції солідаризму. Так, у роботі детально висвітлені зміст концепції солідаризму, її сутнісні параметри в таких країнах як Франція, Німеччина, США. Разом з тим, вибір автором саме цих країн виглядає недостатньо обґрунтованим. На нашу думку, доцільно було б проаналізувати практику підтримки впровадження концепції солідаризму у країнах, що розвиваються. На відміну від розвинутих країн, такі країни мають набагато менше ресурсів для створення сприятливого

середовища її реалізації, як, власне, і Україна. Тому досвід саме цих країн має великий інтерес для системи державної підтримки концепції солідаризму, що формується в Україні.

2. Безперечно робота виглядає досить ґрунтовною та різнобічною, оскільки розв'язанню підлягали проблеми як у теоретико-методологічній, так і в емпіричній та практичній площинах. Водночас вона містить чимало посилань на праці науковців, що надто опосередковано досліджують концепцію солідаризму. Настільки широкий підхід не виглядає повністю виправданим, оскільки, наприклад, аналізу поглядів таких фундаторів як Л. Буржуа та С. Бугле варто було б приділити більше уваги.

3. Необхідно звернути увагу на різноаспектний характер аналізу концепції солідаризму. При цьому, на нашу думку, дисертаційна робота тільки вигравала б, якби авторка більш детально проарґументувала християнський аспект концепції солідаризму в контексті євроінтеграційних прагнень України.

4. Виходячи із запропонованого автором визначення поняття концепції солідаризму, основним питанням у взаємодії держави та громадянського суспільства є проблема узгодження зростаючого прагнення до рівності, досягнення ідеалу свободи кожного окремого члена суспільства. Вважаю за доцільне надати додаткові аргументи під час публічного захисту щодо шляхів розв'язання цієї проблеми.

5. Відповідно до поставленого завдання, а саме: «висвітлити теоретичну модель реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні в аспекті концепції солідаризму» потребує конкретизації саме зміст цієї моделі. Як відомо, будь яка теоретична модель складається з характеристик суб'єктів, об'єктів, цілей (мети), принципів, результатів (наслідків), засобів, напрямів дії та ін. Саме ці компоненти складають основу розуміння механізмів проведення державницьких реформ, визначають їх сутність, властивості, ознаки та особливості реалізації. Відповідно чітка конкретизація сутності і складових

моделі реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні в аспекті концепції солідаризму є однією із ключових засад ефективності її реалізації. З огляду на це, виокремлення та ґрунтовніший аналіз зазначених складових потребує змістовного наповнення.

Однак всі висловлені зауваження носять рекомендаційний характер та не знижують в цілому позитивну оцінку дисертації. Представлена робота є актуальною, проведеною на високому теоретичному та емпіричному рівні.

Отримані автором наукові результати у відповідності до поставлених задач дослідження є логічними, підтверджуються достатньою апробацією основних положень та висновків на міжнародних і всеукраїнських наукових (науково-теоретичних і науково-практичних) конференціях.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації: офіційних статистичних даних, нормативно-правових актів, монографій, численних наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених, інтернет-джерел. Перелік використаних джерел у дисертаційному дослідженні складає 258 найменувань.

Дисертаційне дослідження Шевченко Олени Станіславівни на тему «Концепція солідаризму: історія, теорія та практика впровадження в Україні» є логічно завершеним науковим дослідженням, яке присвячене розробленню теоретико-методологічних положень та обґрунтуванню практичних рекомендацій щодо реалізації концепції солідаризму в Україні в умовах стратегічного курсу України на європейську інтеграцію. Дисертація та автореферат відповідають існуючим вимогам. Опубліковані за темою дисертації наукові праці достатньо повно відображають одержані результати.

Зокрема, за результатами проведеного дослідження опубліковано 17 наукових праць, серед них шість статей у фахових виданнях, з яких чотири – у фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки

України, одна – у фаховому науковому виданні іншої держави, 11 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації зумовлені поставленою метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (258 найменувань на 23 сторінках) і семи додатків на 32 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 263 сторінки, з них основний текст – 208 сторінок.

Результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю та можуть бути використані у: *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розвитку теоретико-правових знань юридичної науки, які стосуються реалізації концепції солідаризму (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 8 жовтня 2018 р.); *законотворчому процесі* – для подальшого удосконалення законодавства, що регулює реалізацію концепції солідаризму, під час розробки правового регулювання функціонування неприбуткової наукової організації Інституту проблем солідаризму (Центру вивчення проблем солідаризму) та з метою нормативно-правового забезпечення державно-владних рішень стосовно питань розвитку держави та суспільства в аспекті концепції солідаризму в умовах забезпечення консолідації соціуму; *освітньому процесі* – при викладенні курсів теорії держави та права, економічної теорії, соціології політики, галузевих та міжгалузевих юридичних дисциплін, розробці методичних і навчальних матеріалів з курсів «Теорія держави та права», «Історія вчень про державу та право». Крім того, окремі положення можуть використовуватись для підготовки та проведення занять з таких дисциплін, як «Правознавство», «Історія України», «Порівняльне правознавство», «Філософія права», «Соціологія права», «Юридична психологія» тощо, а також у процесі підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, можуть бути рекомендовані до

вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів та слухачів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 8 жовтня 2018 р.).

Вважаємо, що елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам. Вищевикладене дає підстави зробити загальний висновок, що дисертаційна робота є самостійним виконанням науковим дослідженням, має наукову і практичну цінність, відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Основні наукові положення, мета, завдання, предмет та об'єкт дослідження, розробки, висновки, рекомендації дисертаційної роботи достатньо повно відображено в авторефераті, який є ідентичним дисертації за структурою та змістом. Порядок викладення наукових результатів, зміст, структура, обсяг і оформлення дисертації відповідають вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», а її автор Шевченко Олена Станіславівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

Заслужений юрист України,

вчений секретар Інституту

держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,

доктор юридичних наук, професор

— Н.М. Пархоменко

